

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบสถาบันเพื่อส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ

1. ศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
2. พัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
3. พัฒนาหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

สำหรับการถวายเป็นความรู้พระสังฆาธิการ และพระนักเผยแผ่

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาใน

ประเทศไทย

ศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และแนวโน้มในอนาคต โดยประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยตามกระบวนการอนาคตปริทัศน์ (Future Scanning Process) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

1) จัดคณะผู้วิเคราะห์สาระอนาคตปริทัศน์ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น

2) กำหนดประเด็นที่จะศึกษา เป้าหมาย และแนวโน้มของเรื่องที่จะศึกษา

3) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทและภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปโภค และด้านสาธารณสงเคราะห์

4) ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ในบางประเด็นเป็นการเพิ่มเติม

5) ประเมินข้อมูลที่รวบรวมมาได้ เพื่อให้เกิดความตรงและความพอเพียง

6) ประชุมคณะวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อร่วมกันพิจารณาข้อมูลที่จัดกลุ่มไว้ และผู้วิจัยจัดทำสรุปสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่ และร่างรูปแบบที่เป็นแนวโน้มในอนาคต

- 7) ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 ท่าน
- 8) จำแนกประเภทข้อมูลที่ได้จากการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ
- 9) สังเคราะห์ภาพรวมสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทั้ง 6 ด้าน ตามภารกิจ
- 10) เขียนสรุปภาพรวมสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และภาพแนวโน้มในอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

- 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการจัดสถาบันฝึกอบรม โดยวิธีการวิเคราะห์สาระ (Content Analysis)
- 2) กำหนดองค์ประกอบรูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 3) สร้างรูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยมีองค์ประกอบครอบคลุมประเด็นที่สังเคราะห์ได้ในข้อ 2) ประกอบด้วยรูปแบบโครงสร้างองค์กรของสถาบัน และภารกิจ รวมทั้งพรรณงานของแต่ละหน่วยงาน
- 4) จัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 ท่าน ซึ่งเป็นการจัดในครั้งเดียวกับการวิจัยในขั้นตอนที่ 3
- 5) นำผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ มาปรับปรุงแก้ไขรูปแบบสถาบันให้สมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

- 1) ศึกษาแนวคิดและหลักการในการสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมของสถาบัน
- 2) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยประเมินความต้องการที่จำเป็นของพระสงฆ์และฆราวาสเกี่ยวกับหลักสูตร โดยวิเคราะห์สาระจากข้อมูลที่เป็นข้อค้นพบตามขั้นตอนการวิจัยในขั้นตอนที่ 1
- 3) สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานตามข้อ 2)
- 4) เขียนรายละเอียดหลักสูตรและเอกสารหลักสูตร

5) จัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 ท่าน เพื่อพิจารณาหลักสูตร โดยจัดพร้อมกันกับการวิจัยตามขั้นตอนที่ 2

6) นำผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ มาปรับปรุงรายละเอียดของข้อมูล รูปแบบองค์กร และหลักสูตรของสถาบัน

7) เขียนภาพรวมรูปแบบองค์กรของสถาบันและหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปรากฏข้อค้นพบดังนี้

ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นผลการศึกษาข้อมูลและสารสนเทศจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และการวิเคราะห์สาระ ตามกรอบการศึกษา ซึ่งเป็นตัวแปรสภาพการส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาตามภาระหน้าที่ของงานการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านการปกครอง
- 2) ด้านการเผยแพร่
- 3) ด้านการศาสนศึกษา
- 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์
- 5) ด้านการสาธารณูปการ
- 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในอนาคตโดยใช้กระบวนการอนาคตปริทัศน์และวิธีการวิเคราะห์สาระ ตามภารกิจหลัก 6 ด้าน สรุปสาระสำคัญจากเป้าหมายของการศึกษาในแต่ละด้าน ใน 5 ประเด็น ได้แก่

- 1) เป้าหมาย ภารกิจที่กำหนด และผู้รับผิดชอบ
  - 2) ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ
  - 3) การสนับสนุนทรัพยากร
  - 4) ความคาดหวังต่องานในอนาคต
  - 5) คุณสมบัติและภาพลักษณ์ของพระสังฆาธิการที่พึงประสงค์
- ซึ่งภารกิจของคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน มีผลสรุป ดังนี้

1) ด้านการปกครอง เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะสงฆ์ โดยมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ด้านนิติบัญญัติ ด้านการปกครอง และด้านตุลาการ มีคณะกรรมการฝ่ายปกครองที่แต่งตั้งโดยมหาเถรสมาคม และมีเจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ ช่วยปกครองและดูแลคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ (หน) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยบางระดับจัดให้มีรองเจ้าคณะ และ/หรือผู้ช่วยตามความเหมาะสม โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้รับสนองงาน งานด้านการปกครองของคณะสงฆ์มีขอบข่ายกว้างขวางครอบคลุมทุกพื้นที่ในสังฆมณฑล ซึ่งมีวัดรวมทั้งสิ้น ประมาณ 30,400 วัด ยังมีปัญหาด้านการขาดแคลนเจ้าอาวาส ในส่วนการปกครอง การบริหาร การจัดการวัด ยังไม่เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดังงามเท่าที่ควร เจ้าอาวาส และพระสังฆาธิการยังไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมด้านความพร้อม ความรู้ความสามารถในการปกครองและการดำเนินการตามภารกิจอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ ยังคงปัญหาด้านพระสงฆ์ที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ระเบียบวินัยสงฆ์ หรือปฏิบัติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ปัญหาด้านการปกครองของคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคที่ยังขาดระบบและเครือข่ายสนับสนุน ทำให้การดำเนินงานยังขาดความคล่องตัวและยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐยังอยู่ในภาวะขาดแคลน ในอนาคตที่ความคาดหวังว่าการปกครองคณะสงฆ์ควรยึดแนวทางหลัก 3 ประการ คือ 1) หลักพระธรรมวินัย 2) หลักการบริหารองค์กร และ 3) หลักดุลยภาพในความสัมพันธ์รัฐกับประชาชน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ควรเน้นด้านการปกครองคณะสงฆ์ที่แยกอำนาจการบริหารด้านนิติบัญญัติและอำนาจตุลาการจากมหาเถรสมาคม มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะในระดับจังหวัด โดยมีคณะกรรมการหรือองค์กรรองรับการปฏิบัติงาน และควรยึดหลักการปกครองเพื่อศึกษาพัฒนาตนเองมิใช่การปกครองด้วยอำนาจ คุณสมบัติของพระสังฆาธิการที่พึงประสงค์ ได้แก่ การที่มีความรอบรู้หลักพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง เคร่งครัดในการปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย จนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน มีความรู้ ประสพการณ์และทักษะตามหลักการบริหารองค์กร หลักการบริหารคนและทรัพยากร รู้จักใช้กฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน

2) ด้านการเผยแผ่ เป็นการดำเนินงานของคณะสงฆ์ โดยมหาเถรสมาคม มีหน่วยสนับสนุนรองรับการปฏิบัติงาน ได้แก่ พระสังฆาธิการทุกระดับ และพระสงฆ์ทั่วประเทศ รวมทั้งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จัดกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น การเทศน์ในวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การอบรมเยาวชนและประชาชนด้านการปฏิบัติธรรม การอบรมพระนักเทศน์ และพระนักเผยแผ่

ประจำจังหวัด การเผยแพร่ธรรมะทางสื่อสารมวลชน สนองงานคณะสงฆ์ และดำเนินการด้านเผยแผ่ ตามแผนงาน โครงการ และงบประมาณรายจ่ายที่ได้รับในแต่ละปี มีกิจกรรมการเผยแผ่ที่หลากหลายสำหรับการพัฒนาจิตใจและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาสำหรับเด็กเยาวชน และประชาชนโดยทั่วไป มีหน่วยงานราชการอื่น สถาบันทางการศึกษา และหน่วยงานเอกชนในรูปสมาคม ศูนย์เผยแผ่และการอบรมศีลธรรม ฯลฯ สนับสนุนและดำเนินการจัดกิจกรรมด้านการจัดกิจกรรมด้านการอบรมธรรมะอย่างกว้างขวางแพร่หลายกระจายกันอยู่ทั่วประเทศ โดยในระยะที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังไม่มีการกำหนดนโยบาย พันธกิจ เป้าหมายและวิธีการที่เป็นระบบต่อเนื่อง และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หน่วยงานของคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชน มีลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการประสานงาน เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทำให้การดำเนินงานยังไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร ยังมีความขาดแคลนบุคลากรด้านการเผยแผ่ที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ และยังขาดการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรที่เป็นระบบและคุณภาพ ทั้งพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ และฆราวาส รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี - ธรรม ไม่มีหมวดวิชาว่าด้วยการเผยแผ่ รวมทั้งการเทศน์และการสั่งสอนอบรมด้านธรรมะแก่ประชาชน ภาพอนาคตเห็นว่าปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วจะถูกแก้จนบังเกิดผลดีโดยรวม มีการพัฒนาหลักสูตรเนื้อหา ตำรา คู่มือ สื่อ และอุปกรณ์ในการเผยแผ่ที่ทันสมัย และมีความหลากหลายเหมาะสมกับกลุ่มคน สามารถใช้เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต โดยมีความเห็นว่พระสังฆาธิการควรมีจริยวัตรงดงาม อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย เป็นตัวอย่างที่น่าเคารพยกย่อง มีความรู้และภูมิธรรมที่สามารถสั่งสอนอบรมประชาชนด้านศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องทางจิตใจของประชาชนได้

3) ด้านการศึกษา ศณะสงฆ์ดำเนินการด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม - บาลี ดำเนินการตามหลักสูตรที่มีการปฏิรูปและถือปฏิบัติตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แผนกธรรม หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก แผนกบาลี เปรียญตรี (ประโยค 1-2-3) เปรียญโท (ประโยค 4-5-6) เปรียญเอก (7-8-9) มีสำนักเรียนประมาณ 9,200 แห่งทั่วประเทศ ส่วนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจัดตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ จัดสำหรับพระภิกษุสามเณรเรียนวิชาสามัญในระดับมัธยมศึกษา 1 - 6 และเรียนด้านธรรมและบาลีควบคู่กันไปด้วย ในปี พ.ศ. 2545 มีโรงเรียน จำนวน 67,350 รูป ซึ่งการศึกษาแผนกนี้ ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา รวมทั้งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้ การศึกษาพระปริยัติธรรม

แผนกธรรม – บาลี ในระยะที่ผ่านมา ยังขาดการปรับปรุงหลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน วิธีดำเนินงาน รวมทั้งการวัดและประเมินผลที่ทันสมัยและมีคุณภาพ สำนักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่เป็นปึกแผ่นมีขนาดเล็กกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีความขาดแคลนด้านงบประมาณ ด้านทรัพยากรการดำเนินการ และครูผู้สอน โดยเฉพาะครูสอนวิชาบาลี ส่วนการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา การบริหารและการดำเนินงานยังไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร งบประมาณสนับสนุนจากรัฐได้ในจำนวนที่ต่ำกว่างบประมาณที่สถานศึกษาอื่นได้รับตามปกติ มีความคาดหวังว่าในอนาคตปัญหาเหล่านี้ควรถูกปรับปรุงแก้ไขในทุก ๆ เรื่อง และสังฆาธิการควรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารและดำเนินการด้านการศาสนศึกษา มีวิสัยทัศน์ กว้างไกล ทันสมัย สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้ตลอดเวลา เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาและส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียน เพื่อสามารถสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้

4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบงาน โดยดำเนินการจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2545 เริ่มโอนงานให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนดูแลรับผิดชอบการดำเนินงานโรงเรียนการกุศลที่วัดจัดตั้งขึ้น เป็นลักษณะโรงเรียนเอกชน ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วัดสำหรับเด็กและเยาวชนชาย – หญิง และสำหรับพระภิกษุสามเณร การดำเนินงาน การจัดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ยังนำได้ไม่กว้างขวางแพร่หลายเท่าที่ควร เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านบุคลากรและทรัพยากรการดำเนินการ งานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีการขยายตัวมากเกินไปในช่วงแผนพัฒนา ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2536 – 2540) ทำให้ประสบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน และการดำเนินการยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในอนาคตมีความคาดหวังให้คณะสงฆ์ โดยวัดและพระสงฆ์ ดำเนินการเป็นศูนย์กลางและเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรม ด้านการศึกษา สงเคราะห์ได้อย่างกว้างขวางแพร่หลาย เพื่อแบ่งเบาภาระการจัดการศึกษาของรัฐและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชน โดยพระสังฆาธิการควรมีความรู้ ความเข้าใจ และมีความสามารถในการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านการศึกษา โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

5) ด้านการสาธารณูปการ คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม และหน่วยรองรับการดำเนินงาน ได้แก่ เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับ มีหน้าที่กำกับ ดูแลสอดส่อง แนะนำการดำเนินงานของวัดด้านสาธารณูปการ ได้แก่ ที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง ทรัพย์สินต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วย

ความเรียบร้อยดีงาม บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีและอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการส่งเสริม ดูแลรักษา ทำนุบำรุงวัดและศาสนวัตถุ โดยเงินอุดหนุนจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี กำหนดแผนงานและโครงการในการส่งเสริมและอุดหนุนการบูรณะและพัฒนาวัดในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความมั่นคงแข็งแรง ศิลปะและวัฒนธรรมไทย ตลอดจนความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์และการจัดกิจกรรมทางศาสนา เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยในระยะเวลาที่ผ่านมาวัดส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดทำแผนแม่บท (Master Plan) สำหรับอาคารเสนาสนะและอาคารสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ในวัด ที่เป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตจัดประโยชน์ อาคารสิ่งปลูกสร้างส่วนใหญ่จึงไม่เป็นระเบียบ ขาดความเหมาะสม ยังไม่ปฏิบัติตามหลักสถาปัตยกรรม ศิลปะและวัฒนธรรมไทย มีการก่อสร้างถาวรวัตถุตามศรัทธาของผู้บริจาคที่ใหญ่โตเกินความจำเป็น ทำให้มีข้อวิจารณ์ว่า มุ่งศาสนวัตถุมากกว่าศาสนธรรม มีปัญหาด้านการทำนุบำรุง ดูแลรักษา เนื่องจากวัดส่วนใหญ่อยู่ในชนบทห่างไกล มีความขาดแคลนในด้านต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการสร้างวัดเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากในแต่ละปี และขาดพระสงฆ์อยู่ประจำดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในอนาคตมีความคาดหวังว่าจะได้รับการบูรณะและพัฒนาด้านสังคม มีการบริหารและการจัดการด้านศาสนสมบัติที่ถูกต้อง ระเบียบเรียบร้อยและมีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ โดยพระสังฆาธิการควรต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานตามความคาดหวังดังกล่าวเป็นอย่างดี สามารถประสานประโยชน์ในการบูรณะและพัฒนาวัดได้อย่างเหมาะสม มีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง

6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ คณะสงฆ์ โดยพระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ ได้สนับสนุนงานสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนในทุกประเภท เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ธนาคารหมู่บ้าน ธนาคารข้าว การสงเคราะห์อาชีพ ให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดน้ำท่วม วาดภัย โรคระบาด ฯลฯ โดยมีกรมการศาสนาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้การสนับสนุน ซึ่งในระยะเวลาที่ผ่านมาการดำเนินงานยังทำอยู่ในวงจำกัดตามกำลังความสามารถและศักยภาพของแต่ละวัด แต่ละท้องถิ่น ยังไม่มีการจัดทำแผนงาน โครงการ และจัดให้มีกองทุนที่เป็นรูปธรรม ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้เป็นความคาดหวังต่องานที่ควรเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งความคาดหวังให้พระสังฆาธิการมีภาวะความเป็นผู้นำ ในการนำชาวบ้านให้เกิดความสามัคคี ให้การสงเคราะห์ผู้อื่น และร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า

2. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปรากฏข้อค้นพบแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แนวคิดและหลักการในการจัดตั้งสถาบัน มีดังนี้

1) สถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นองค์กรอิสระที่รัฐให้การรับรอง สนับสนุนด้านงบประมาณและการดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลเกี่ยวของของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

2) พันธกิจและเป้าหมาย ดำเนินการฝึกอบรมและพัฒนาเพื่อส่งเสริมและเพิ่มพูนศักยภาพพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ และบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้สามารถปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ทั้งให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด มีเป้าหมายครอบคลุม พระสังฆาธิการ พระนักเผยแผ่ พระสงฆ์และบุคลากรทางพระพุทธศาสนาทั่วประเทศ

3) หน้าที่และความรับผิดชอบ ดำเนินการด้านการวางแผน ประสานการฝึกอบรม ดำเนินการฝึกอบรมและพัฒนา การวิจัยและพัฒนา มีความอิสระคล่องตัว (Autonomous) ในการจัดการบริหารองค์กรภายใน กำหนดสายการบังคับบัญชา จัดการบริหารงานบุคคล กำหนดเป้าหมายและมาตรฐานที่นำไปสู่การปฏิบัติได้

4) โครงสร้างองค์กร ประกอบด้วย คณะกรรมการสถาบัน ผู้บริหารสถาบัน หน่วยงานด้านการบริหารทั่วไป หน่วยงานวิชาการ หน่วยงานด้านการฝึกอบรม วิจัย และเผยแผ่ โดยหน่วยงานภายใต้โครงสร้างสถาบัน มีภาระหน้าที่ที่เกี่ยวพันกับสังคม สิ่งแวดล้อมในระบบเชื่อมโยงที่พึงพาอาศัยกับท้องถิ่นได้

การวิจัยในครั้งนี้ รูปแบบจะเน้นเฉพาะด้านการฝึกอบรม ซึ่งมีความสำคัญเร่งด่วน (Priority) สูง

ส่วนที่ 2 โครงสร้างสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ประกอบด้วย 10 ส่วนงาน คือ

- 1) สภาสถาบัน
- 2) สำนักงานอธิการ
- 3) สำนักงานกองทุนสถาบัน
- 4) สำนักบริหารกลาง
- 5) สำนักวิจัยและมาตรฐาน
- 6) สำนักฝึกอบรมและพัฒนา

- 7) สำนักวิทยบริการ
- 8) สำนักประสานงานและบริการสังคม

3. ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปรากฏข้อค้นพบ ดังนี้

ผลการวิจัยตามขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นผลจากการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบสถาบันเกี่ยวกับงานบริหารทั่วไป การบริหารงานวิชาการ และองค์ประกอบโครงสร้างองค์กรของสถาบัน จากข้อมูลในขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์หลักสูตรและประเมินหลักสูตรที่ใช้ในการถวายเป็นความรู้ (ฝึกอบรม) พระสังฆาธิการของกรมการศาสนา และหน่วยงานต่าง ๆ ในระยะที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จัดสร้างหลักสูตรและจัดให้มีการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาหลักสูตร ผลการวิจัยมีข้อสรุปที่สำคัญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 สรุปแนวคิดและหลักการในการสร้างหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การฝึกอบรมหรือการถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ ได้แก่ พระสังฆาธิการและพระนักเผยแผ่ ถือเป็นงานที่สำคัญในการจรรโลงสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เป็นไปตามนโยบายและแนวปฏิบัติที่กฎหมายว่าด้วย ระเบียบของสถาบันส่งเสริมและเผยแพร่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ให้การรับรองส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงาน การฝึกอบรมเป็นกระบวนการในการปรับปรุงสมรรถนะของบุคคล โดยมุ่งเน้นสภาพการปฏิบัติงานตามภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน และมุ่งเน้นการพัฒนาในอนาคตในด้านต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะที่พึงประสงค์ คือ เพิ่มความรู้ ความชำนาญ ความสามารถในการปฏิบัติงานที่ปฏิบัติอยู่ ปรับเปลี่ยนเจตคติและวัตรปฏิบัติเพื่อปฏิบัติงานในหลักที่มีมาตรฐานสูงขึ้น มีความรู้และทักษะในการทำงานแบบมีส่วนร่วม มุ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติภารกิจ ทั้งนี้ หลักสูตรจะเป็นแบบบูรณาการ (Integrated Approach) เน้นการจัดหลักสูตรตามปัญหาและความต้องการเร่งด่วน ในการเตรียมความพร้อมสำหรับพระสังฆาธิการ และพระนักเผยแผ่ จึงกำหนดหลักสูตรของสถาบันเป็นหลักสูตรแกนกลาง 2 หลักสูตร ได้แก่

- 1) หลักสูตรด้านการบริหารและการปกครอง เป็นหลักสูตรสำหรับการถวายเป็นความรู้หรือการฝึกอบรมแก่พระสังฆาธิการ

2) หลักสูตรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นหลักสูตรสำหรับการถวายเป็นความรู้หรือการฝึกอบรมแก่พระสังฆาธิการ พระนักเผยแผ่ และบุคลากรด้านการเผยแผ่ที่เป็นฆราวาส

หลักสูตรทั้ง 2 หลักสูตรนี้ สามารถปรับใช้กับกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมได้ตามความเหมาะสม โดยผู้เข้ารับการถวายเป็นความรู้หรือฝึกอบรมเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้เทียบเท่าหรือสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไป

ส่วนที่ 2 โครงสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

หลักสูตรทั้ง 2 หลักสูตร มีโครงสร้างหมวดวิชาหรือกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ภาคปฏิบัติการพื้นฐานและจิตตภาวนา
- 2) หลักพระธรรมวินัย
- 3) หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป
- 4) หมวดวิชาเสริม หรือวิชาเลือก
- 5) การฝึกปฏิบัติและการศึกษาดูงาน

มีโครงสร้างหลักสูตรดังนี้

ก. หลักสูตรถวายเป็นความรู้แก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส

มีโครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็นกิจกรรมหรือหมวดวิชา ดังนี้

1) กิจกรรมการปฏิบัติการพื้นฐานและจิตตภาวนา	35 ชั่วโมง
2) หมวดวิชาหลักธรรมวินัยสำหรับพระสังฆาธิการ	12 ชั่วโมง
3) หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป	36 ชั่วโมง

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ การบริหารองค์กร

มาตรฐานวัดดี งานเลขานุการ งานการเงิน บัญชี และพัสดุ การวางแผนและ

งบประมาณ งานชุมชนสัมพันธ์ และศาสนพิธี

4) หมวดวิชาเฉพาะสาขา	57 ชั่วโมง
การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์	
5) หมวดวิชาเสริม (เลือก 1 วิชา)	3 ชั่วโมง
5.1) สาธารณสุขมูลฐาน	
5.2) คอมพิวเตอร์พื้นฐานและข้อมูลสารสนเทศ	
6) การฝึกปฏิบัติและศึกษาดูงานด้านมาตรฐานวัดดี	20 ชั่วโมง

รวม

163 ชั่วโมง

ข. หลักสูตรการถวายความรู้แด่พระนักเผยแผ่ และสำหรับฝึกอบรมบุคลากร ด้านการเผยแผ่

มีโครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็นกิจกรรมหรือหมวดวิชา ดังนี้

1) การปฏิบัติกรรมฐานและจิตตภาวนา	15 ชั่วโมง
2) หลักพระธรรมวินัยสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	15 ชั่วโมง
3) หลักการและภารกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	6 ชั่วโมง
4) หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป	27 ชั่วโมง
การใช้ภาษาไทย หลักการพูดในชุมชน การวิเคราะห์ผู้ฟัง	
5) หมวดวิชาเฉพาะ	60 ชั่วโมง
หลักธรรม การเทศน์หรือการบรรยาย ภาวะผู้นำและการพัฒนาชุมชน	
และการวางแผนและการประเมินผลการปฏิบัติงาน	
6) หมวดวิชาเสริม (เลือก 1 วิชา)	3 ชั่วโมง
การผลิตและการใช้สื่ออุปกรณ์ และข้อมูลสารสนเทศและอินเทอร์เน็ต (Internet)	
7) การศึกษาดูงานและการฝึกปฏิบัติจริง	10 ชั่วโมง
รวม	133 ชั่วโมง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เพื่อพัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นและการอภิปรายผลการวิจัยเป็นหัวข้อตามลำดับของวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาสภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
2. การพัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
3. การพัฒนาหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ไทย

1. สภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

1) ผลการวิจัยพบว่า ด้านการปกครองของคณะสงฆ์ ยังมีความขาดแคลนพระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รวมทั้งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลสถิติในรายงานการศาสนา (2540) ที่ระบุว่า มีวัดรวมทั้งสิ้น 30,377 วัด ประมาณการว่ามีวัดที่มีเจ้าอาวาสประมาณ 24,663 วัด จึงมีความขาดแคลน

เจ้าอาวาสประมาณ 5,714 รูป ผลการวิจัยพบว่าเป็นผลเนื่องจากขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติครบถ้วน กระบวนการสรรหาฯยังไม่สามารถดำเนินการได้รวดเร็ว ทันเวลา และเหมาะสม ทำให้การดูแล การบริหารการจัดการ การปกครองของวัดประสบปัญหาค่อนข้างมาก และผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการขาดความรู้ด้านการบริหาร การปกครอง ทำให้การบริหารจัดการวัดยังไม่เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามเท่าที่ควร เจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการแต่ละระดับไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมด้านความพร้อม ความรู้ความสามารถในการปกครอง ทำให้เกิดปัญหาตามมามากจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งข้อค้นพบจากการวิจัยดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับแผนงานการพัฒนาการบริหารจัดการด้านศาสนา ในแผนพัฒนาการศาสนา ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ของกรมการศาสนา (2545) ที่กำหนดให้มีการพัฒนากระบวนการบริหาร การจัดระบบงาน การบริหารกิจกรรมคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ส่งเสริมและพัฒนาให้พระสงฆ์และบุคลากรด้านศาสนาให้มีความรู้ความเข้าใจ สามารถปฏิบัติงานด้านศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าว เป็นเหตุผลความจำเป็นที่สำคัญในการจัดตั้งสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ในการประชุมเมื่อเดือนสิงหาคม 2545 ที่มีความคาดหวังว่าพระสังฆาธิการจะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะตามหลักการบริหารองค์กร หลักการบริหารคนและทรัพยากร มีความรู้ ความเข้าใจและรู้จักใช้กฎหมาย กฎระเบียบต่าง ๆ ซึ่งผลการวิจัยในส่วนนี้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วย

2) จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการปกครองของคณะสงฆ์ ยังมีปัญหาเกี่ยวเนื่องกับพระสงฆ์ที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ระเบียบวินัยสงฆ์ หรือปฏิบัติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา และคุณสมบัติและภาพลักษณ์ของพระสังฆาธิการที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิจากการวิจัย เห็นว่าพระสังฆาธิการควรมีความรู้หลักพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง คร่งครัดในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ปัญหาจากข้อค้นพบเกี่ยวกับพระสังฆาธิการดังกล่าว สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2549) ที่ระบุว่าปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมของประชาชน และปัญหาเกี่ยวกับศาสนบุคคลบางส่วนก็ไม่ยึดมั่นในศีลจรรยาวัตร ประพฤติปฏิบัติในทางตรงกันข้ามกับหลักธรรมทางศาสนา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 : 24 – 25) และสอดคล้องกับ พินยา ว่องกุล (2543 : 9) ที่ระบุว่า ปัญหาความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยส่วน

หนึ่งเกิดจากคณะสงฆ์ โดยสงฆ์สาวกปฏิบัติธรรมผิดทิศทางความเป็นสมณะ จึงขาดปัญญาในการนำพาประชาชน เพราะคิดว่าจะเป็นเช่นเดียวกับประชาชนโลก

3) ผลการวิจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมีคณะสงฆ์ (พระสงฆ์) เป็นแกนนำและสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนและดำเนินการ กำหนดนโยบาย ภารกิจ เป้าหมาย และแผนปฏิบัติการร่วมกันให้ครอบคลุมทุกพื้นที่และประชาชนทุกคน จัดทำและพัฒนาหลักสูตร เนื้อหา ตำรา คู่มือ สื่อ อุปกรณ์ให้ทันสมัย มีความหลากหลายและเหมาะสมกับกลุ่มคน สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เน้นการนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ โดยการดำเนินการทุกส่วนจะต้องประสานสัมพันธ์กันและส่งผลดีต่องานในส่วนร่วม มีการส่งเสริมและสนับสนุนด้านความพร้อมและความรู้ความสามารถของพระสงฆ์และบุคลากรด้านการเผยแผ่ ให้มีความรู้และภูมิธรรมที่สามารถสั่งสอนอบรมประชาชนด้านศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม ช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องทางจิตใจให้แก่ประชาชนได้ และสามารถให้แนวทางแก่ประชาชนเกี่ยวกับการนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับแผนงานส่งเสริมคุณภาพการเผยแผ่หลักธรรมและคุณธรรมจริยธรรม ในแผนพัฒนาการศาสนา ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ของกรมการศาสนา (2545) ที่กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา และบุคลากรทางศาสนาให้มีทักษะ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งข้อค้นพบจากการวิจัยดังกล่าว เป็นความต้องการในการปรับปรุงสมรรถนะของบุคคล เพิ่มความรู้และทักษะ ปรับเปลี่ยนเจตคติและพฤติกรรมในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักสากล (Chowdhry, 1986 ; Wexley and Latham, 1981) ข้อค้นพบจากการวิจัยในส่วนนี้ เป็นความต้องการที่จำเป็นในการพัฒนารูปแบบองค์กร และการจัดหลักสูตรการฝึกอบรมของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

4) ผลการวิจัยด้านการศาสนาศึกษาของคณะสงฆ์ พบว่า ยังมีปัญหาด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม – บาลี ที่มีได้มีการปรับปรุงหลักสูตร วิธีการเรียน การสอน สื่อ อุปกรณ์ และวิธีการวัดและประเมินผลให้ทันสมัยและมีคุณภาพ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของกองแผนงาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2526) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย มีผลการวิจัยสรุปว่า คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการจัดสอบหรือการวัดผลสอบ การจัดการเรียน การสอน การบริหาร และการดำเนินงานเป็นเรื่องของวัดหรือสำนักเรียน ไม่มีหลักสูตรระยะสั้นหรือหลักสูตรเฉพาะกิจที่จะนำมาใช้ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะหลักสูตรที่สนองตอบต่อการบวชระยะสั้น วิทยาลัย การศึกษา ประสพการณ์ และอื่น ๆ

5) ผลการวิจัยด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เกี่ยวกับความคาดหวังต่องาน และคุณสมบัติและภาพลักษณ์ของพระสังฆาธิการที่พึงประสงค์ จะเป็นข้อค้นพบที่สำคัญ ที่ใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์และการศึกษาแต่ละรายวิชา ในหมวดวิชาเฉพาะ ตามโครงสร้างหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

2. การพัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

1) ข้อเสนอจากผลการวิจัยในการสร้างรูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย สอดคล้องกับหลักการและแนวคิดที่เป็นสากลตามทฤษฎีองค์การ (Organization Theory) ของฮอดจ์ และแอนโทนี (Hodge B.J. and Anthony W.P., 1991) อ้างใน นิตยา เงินประเสริฐศรี, 2542) แนวคิดในการสร้างสถาบัน (Institution Building – I.B.) ของ เอสมัน และซิฟฟิน (Esman and Siffin อ้างใน Mann (ed), 1975) รูปแบบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของโนลล์ (Knowles, 1970) หน้าที่ในการจัดองค์กรฝึกอบรมของเคิร์ววัลย์ ลิมอภิชาติ (2531) เป็นข้อสรุปที่มีความเหมาะสมกับการพัฒนารูปแบบสถาบันทางศาสนา เพื่อส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างสถาบัน การฝึกอบรมและสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เทียบเคียงได้ในประเทศควบคู่กันไปด้วย โดยรูปแบบโครงสร้างการจัดองค์กรของสถาบันจากข้อค้นพบจะประกอบด้วยหน่วยงานตามหลักการและแนวคิดดังกล่าว ในด้านการจัดการบริหารทั่วไป การจัดการบริหารงานวิชาการ การจัดองค์กรด้านการฝึกอบรม และการบริการสังคม ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ต่อชุมชนตามหลักการของโนลล์ (Knowles, 1970) ซึ่งผลการศึกษาในส่วนนี้ สอดคล้องกับภารกิจของงานด้านการพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชนและประชาชนโดยตรง

2) ผลการวิจัยเกี่ยวกับหลักการและการดำเนินงานของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีข้อค้นพบกำหนดให้สถาบันเป็นองค์กรอิสระ (Autonomous) มีความคล่องตัวในการจัดองค์กรการบริหารภายในได้เอง สอดคล้องกับการดำเนินงานของสถาบันพระปกเกล้า และ เคิร์ววัลย์ ลิมอภิชาติ (2531) โดยรัฐให้การรับรองในการจัดตั้งสถาบัน สนับสนุนด้านงบประมาณและดำเนินการ โดยรัฐบาลออกกฎหมายที่บัญญัตินโยบาย หลักการ และการดำเนินงานของสถาบัน ในการกำกับดูแลและเกื้อหนุนของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม การดำเนินงานของสถาบันเป็นไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในสถานการณ์ด้านสังคมและการเมืองในปัจจุบัน และใน

อีก 2 – 3 ทศวรรษเป็นอย่างน้อย ทั้งนี้จะเป็นการยืนยันว่า งานด้านการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นงานที่สำคัญยิ่งในสถาบัน 3 สถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยที่พระพุทธศาสนาในสถาบันศาสนาดังกล่าว เป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือ จะได้รับการดูแล ส่งเสริมให้ความเจริญก้าวหน้าสืบต่อไป โดยกำหนดให้สถาบันมีพันธกิจและเป้าหมายในการฝึกอบรมหรือถวายเป็นความรู้ และพัฒนาพระสังฆาธิการ และพระนักเผยแผ่ รวมทั้งบุคลากรด้านการเผยแผ่ที่เป็นฆราวาสอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยกำหนดโครงสร้างองค์กร ตามหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เป็นสากลและเหมาะสมกับงานการพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ โดยสถาบันจะมีพันธกิจหน้าที่และความรับผิดชอบกว้างขวางในการดำเนินงานในด้านการฝึกอบรม พัฒนา และงานด้านอื่น ๆ ที่สำคัญ ซึ่งงานวิจัยในครั้งนี้เน้นเฉพาะรูปแบบการฝึกอบรม ซึ่งมีความสำคัญเร่งด่วนสูง

3) ผลการวิจัยที่ทำให้มีการจัดตั้งสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้เน้นเฉพาะรูปแบบการฝึกอบรมซึ่งมีความสำคัญเร่งด่วนสูง โดยจัดให้มีหลักสูตรการถวายเป็นความรู้หรือการฝึกอบรมแด่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส และหลักสูตรถวายเป็นความรู้หรือการฝึกอบรมแด่พระนักเผยแผ่และบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นฆราวาส เป็นข้อค้นพบที่มีความสำคัญ จะทำให้พระสังฆาธิการ พระนักเผยแผ่ และฆราวาสที่เป็นบุคลากรด้านการเผยแผ่ ได้รับการถวายเป็นความรู้หรือฝึกอบรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องครอบคลุมเป้าหมายทั่วประเทศ ซึ่งจะส่งผลทำให้การบริหารและการดำเนินงานของคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เป็นการจรรโลงสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงต่อไป ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับความเห็นของสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (การสัมภาษณ์) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก และกรรมการมหาเถรสมาคมที่เห็นว่าสมควรจัดตั้งสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทยขึ้น เพื่อส่งเสริมการบริหารและดำเนินงานของคณะสงฆ์ เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวมเป็นอย่างมาก และขออนุโมทนาให้แนวคิดดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ ผลที่เกิดจากการดำเนินงานของสถาบันเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ผลิตบุคลากรด้านการศึกษาที่มีคุณภาพ จะเป็นผลในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา เป็นการพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ตามหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กรมการศาสนา, 2542) โดยตรงด้วย

4) ผลการวิจัยที่กำหนดให้มีที่ตั้งสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่เป็นหลักแหล่งชัดเจน ซึ่งอาจตั้งอยู่ในบริเวณพุทธมณฑล ซึ่งเป็นพุทธอุทยาน และ

เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของประเทศที่มีความพร้อมด้านต่าง ๆ สูง หรือสถานที่ที่มีความเหมาะสมในด้านทำเลที่ตั้ง การคมนาคม การเป็นศูนย์รวมของการพระพุทธศาสนา และอื่น ๆ โดยมีอาคาร สถานที่ การสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามข้อค้นพบของการวิจัย สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เห็นว่าควรให้มีที่ตั้งสถาบันที่เป็นหลักแหล่งชัดเจน เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงาน ซึ่งในที่ผ่านมาการดำเนินงานในด้านนี้ ยังไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างเป็นทางการ

3. การพัฒนาหลักสูตรของสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

1) โครงสร้างหลักสูตรการถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการ จากผลการวิจัยประกอบด้วยหมวดวิชาหรือกิจกรรมต่าง ๆ 6 หมวด ได้แก่

- (1) กิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานและจิตตภาวนา
- (2) หมวดวิชาหลักพระธรรมวินัยสำหรับพระสังฆาธิการ
- (3) หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป
- (4) หมวดวิชาเฉพาะสาขา
- (5) การฝึกปฏิบัติและศึกษาดูงานด้านมาตรฐานวัดดี

โดยการดำเนินการถวายเป็นความรู้ จะเป็นกระบวนการที่เริ่มจากลำดับกิจกรรมและหมวดวิชา จาก (1) ถึง (5) ให้แล้วเสร็จเป็นเรื่อง ๆ โดยเริ่มจากกิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานและจิตตภาวนา แล้วดำเนินการต่อในหมวดวิชาที่ (2) (3) จนถึงหมวดที่ (5) ซึ่งหลักการและวิธีการดังกล่าวนี้ เป็นไปตามขั้นตอนของการพัฒนาทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ที่เหมาะสม จะเป็นผลต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของการถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการ ในการนี้ได้เพิ่มจำนวนชั่วโมงกิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานและจิตตภาวนาให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์อย่างแท้จริง และได้เพิ่มหมวดวิชาหลักพระธรรมวินัยสำหรับพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นจุดเน้นของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการ ซึ่งหลักสูตรของกรมการศาสนา (2542) สำหรับการถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส หลักสูตรสำหรับการถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่ได้รับแต่งตั้งใหม่ จะเน้นหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะสาขา หมวดวิชาเสริม และการศึกษาดูงาน มีการปรับเปลี่ยนบางรายวิชาการบ้างในแต่ละปี ในบางครั้งจะผนวกกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานแทรกในบางวันของตารางการถวายเป็นความรู้ ทำให้การถวายเป็นความรู้ขาดความต่อเนื่อง และการถวายเป็นความรู้ตามหลักสูตรดังกล่าว ยังไม่ได้ดำเนินการ

ทั้งระบบ ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้รับในแต่ละปี หลักสูตรจากผลการวิจัย จะเป็นหลักสูตรแกนกลางที่ดำเนินการได้เป็นระบบต่อเนื่อง และครอบคลุมพระสังฆาธิการทั่วประเทศ เนื่องจากสถาบันมีหน่วยงานรองรับและดำเนินการในการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มาตรฐานหลักสูตร และการติดตามประเมินผล

2) หลักสูตรการถวายเป็นความรู้แด่พระนักเผยแผ่ เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาวิเคราะห์ของผู้วิจัย เป็นการสนองตอบต่อปัญหาในด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน ที่ยังมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร สอดคล้องกับแผนงาน โครงการ ของกรมการศาสนา (2542) ในแผนพัฒนาการศาสนา ระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) แผนงานส่งเสริมคุณภาพการเผยแผ่หลักธรรมและคุณธรรมจริยธรรม ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา และบุคลากรทางศาสนาให้มีทักษะ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมให้กว้างขวาง ครอบคลุมทุกเป้าหมายทั่วประเทศ ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวได้กำหนดกิจกรรมและหมวดวิชาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความคาดหวังในอนาคตที่ได้จากผลการศึกษา โดยใช้เป็นหลักสูตรสำหรับฝึกอบรมบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย โดยปรับวิชาการเทศน์เป็นวิชาการบรรยาย ในกรอบโครงสร้างหลักสูตรเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานด้านการเผยแผ่เป็นไปอย่างมีระบบและมาตรฐานเดียวกัน

3) ผลการวิจัยในการกำหนดวัตถุประสงค์ และคำอธิบายรายวิชา ของหลักสูตรถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส และหลักสูตรการถวายเป็นความรู้แด่พระนักเผยแผ่และบุคลากรด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นฆราวาส ตามโครงสร้างของหลักที่เป็นข้อค้นพบ นับว่าเป็นประโยชน์และความสำคัญที่จะทำให้การถวายเป็นความรู้หรือฝึกอบรมประสบความสำเร็จ มีความสอดคล้องกับส่วนสำคัญในการฝึกอบรมของ วิจิตร อวระกุล (2537) ที่ต้องจัดหลักสูตรให้เหมาะสมกับความต้องการในการฝึกอบรม หลักสูตรต้องกำหนดวัตถุประสงค์เป็นลายลักษณ์อักษร มีรายละเอียดหรือสาระสำคัญของวิชา (Course Description) กำกับไว้ เพื่อให้การดำเนินการสอนของวิทยากรตรงตามวัตถุประสงค์ และความต้องการของผู้จัดการฝึกอบรม

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอ ดังนี้

1. สภาพการส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

1) จากข้อสรุปสภาพปัญหาและความคาดหวังต่องานในอนาคต ซึ่งเป็นภารกิจของ คณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นงานที่กำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ซึ่งพระราชบัญญัติ ดังกล่าวนี้ ยังเน้นเฉพาะงานของคณะสงฆ์ โดยเปิดช่องทางในหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เข้าไปสนับสนุนและดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ได้น้อยขาดความคล่องตัว อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นงาน เฉพาะคณะสงฆ์เท่านั้น จึงควรได้มีการตรากฎหมายว่าด้วยการคุ้มครอง และส่งเสริมงานพระพุทธศาสนา ที่ทุกฝ่ายสามารถเข้าไปสนับสนุนและดำเนินงานได้จนบังเกิด ผลดี ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ เพื่อให้เป็นไปตามข้อบัญญัติในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 73 ที่บัญญัติว่า "รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนทุก ศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนา คุณภาพชีวิต"

2) จากการวิจัยที่พบปัญหาด้านการบริหารของพระสังฆาธิการ และเสนอให้มีการตั้ง สำนักงานเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ในระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอ โดยในระดับจังหวัดก่อน นับว่าเป็นความเร่งด่วนในงานการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ ซึ่งในปัจจุบันเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการ ฝ่ายส่งเสริมด้านการศาสนา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ได้ถูกยุบรวมตามโครงสร้างใหม่ ของกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในระดับจังหวัดจำนวน 1 คน ประจําทำงานด้านการพระพุทธศาสนา ก็ยังไม่เพียงพอ หากไม่มีการดำเนินการจัดให้มีสำนักงานเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ในระดับจังหวัดอย่าง เร่งด่วน จะทำให้มีปัญหาข้อขัดข้องในการบริหารและการปกครองตามมาเป็นอย่างมาก โดยการ จัดสำนักงานดังกล่าวควรเป็นงานของคณะสงฆ์โดยตรง มีส่วนราชการจัดเจ้าหน้าที่สนับสนุนและ ดำเนินการ ทั้งนี้จะต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากทางรัฐบาลด้วย ในส่วนเจ้าหน้าที่นั้น ควรจัดระบบให้มีอาสาสมัครที่เป็นฆราวาสเข้ามาช่วยปฏิบัติงานด้วย

3) จากข้อค้นพบด้านข้อจำกัดของข้อมูลในการดำเนินงานตามภารกิจต่าง ๆ ของ คณะสงฆ์ ควรจัดให้มีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านการบริหารและกิจการพระพุทธศาสนาทุกด้าน

โดยจัดเป็นศูนย์ข้อมูลกลาง ที่พัฒนาความพร้อม ความพอเพียง และความเป็นปัจจุบันของข้อมูล สารเทศ เป็นระบบอัตโนมัติ และมีระบบเครือข่ายเชื่อมโยง สามารถสืบค้นและให้บริการได้ ในการ นี้อาจพัฒนาจากระบบข้อมูลที่มีอยู่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เชื่อมโยงกับระบบของ คณะสงฆ์ที่ได้ดำเนินการมาแล้วส่วนหนึ่ง โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่พุทธมณฑล ซึ่งจะเป็นแหล่งกลาง ในการบริหารการปกครองของคณะสงฆ์ และเป็นศูนย์กลางทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาใน อนาคต

4) จากปัญหาและข้อค้นพบด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม สำหรับพระภิกษุ สามเณร โดยเฉพาะความคาดหวังในอนาคต ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง แผนกบาลี แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา รัฐไม่ควรถือว่าเป็นการจัดการศึกษาเฉพาะทาง เพียงตามลักษณะของการจัด ควรถือว่าเป็นการจัดการศึกษาสำหรับมวลชนโดยทั่วไป โดยให้การ สนับสนุนด้านการงบประมาณอย่างเพียงพอและทั่วถึง เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาของรัฐและ เอกชน รวมทั้งสนับสนุนด้านการพัฒนาการบริหาร การจัดการเรียนการสอน บุคลากร สื่อ โสตทัศนูปกรณ์ และด้านอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย โดยที่การศึกษาด้านนี้ เป็นการสงเคราะห์กลุ่ม ประชากรของประเทศที่มีความขาดแคลน ส่งบุตรบวชเรียน อาศัยวัดเล่าเรียนหนังสือ จึงควรมีการ ขยายงานให้มีปริมาณของผู้เรียนมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2. การพัฒนารูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

1) การจัดให้มีสถาบันตามข้อค้นพบของผู้วิจัย นับเป็นข้อค้นพบที่สอดคล้องกับสภาพ การส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย คณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมและหน่วยงาน ทางราชการที่เกี่ยวข้องได้มีความเห็นสนับสนุนในเรื่องนี้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จนได้มีการจัด รูปแบบหน่วยงานเป็นการภายใน เพื่อถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ในการปฏิบัติภารกิจในโอกาสต่าง ๆ ผู้วิจัยเห็นว่า หากผู้เกี่ยวข้องมีความเห็นชอบตามผลการวิจัย ควรจัดดำเนินการได้เลย โดยไม่ต้อง รอกการก่อสร้างอาคารสถานที่ตามรูปแบบที่เสนอ เพราะการก่อสร้างจะต้องใช้เวลาพอสมควร ควรใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในพุทธมณฑล เป็นสถานที่ตั้งสถาบันเป็นการชั่วคราว เช่น อาคาร หอประชุม อาคารหอสมุด อาคารพิพิธภัณฑ์ อาคารหอฉัน และอาคารอื่น ๆ และดำเนินการจัดการ ถวายความรู้และฝึกอบรมตามหลักสูตรของสถาบัน

2) การก่อสร้างอาคารและการพัฒนาสถานที่ของสถาบัน ตามข้อเสนอของผู้วิจัยควร ดำเนินการให้มีความสง่างาม เป็นไปตามหลักสถาปัตยกรรมของไทย มีอาคาร เครื่องไม้เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ (Facilities) ที่ทันสมัย ในกรณีนี้ ในฐานะที่พระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นศาสนาที่

ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่นับถือ และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ดังนั้นเพื่อความมั่นคง และความสำคัญของพระพุทธศาสนา ควรได้มีการขอพระราชทานนามของสถาบันจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นการปฏิบัติงานของสถาบันเป็น พระราชกุศล เพื่อความเป็นสิริมงคลและความเจริญก้าวหน้าของสถาบันสืบต่อไป

3) จากผลการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เกี่ยวกับการจัดโครงสร้างองค์กร การจัดอาคารสถานที่ สื่อ และการดำเนินงานด้านการถวายเป็นกุศลหรือการฝึกอบรม ซึ่งส่วนใหญ่จะดำเนินการ ณ ที่ตั้งของสถาบันนั้น โดยหลักการ เพื่อให้การถวายเป็นกุศลหรือการฝึกอบรมครอบคลุมจำนวนพระสังฆาธิการ พระนักเผยแผ่ หรือ บุคลากรด้านการเผยแผ่ที่เป็นฆราวาส ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากทั่วประเทศ ผู้วิจัยเห็นว่าสถาบันควร สร้างเครือข่ายในการดำเนินงานฝึกอบรมภายนอกที่ตั้งของสถาบัน ได้แก่ การจัดให้มีวิทยาเขต (Campus) ของสถาบันทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การจัดให้ศูนย์การฝึกอบรม ใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถานศึกษา วัด หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนา ที่มีความพร้อมในการจัดการฝึกอบรม ทั้งนี้ให้เป็นไปตาม หลักเกณฑ์และวิธีการที่สถาบันกำหนด ซึ่งอาจประกอบด้วย คณะกรรมการดำเนินงานวิทยากร สถานที่ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การจัดผู้เข้ารับการถวายเป็นกุศล หลักสูตร สื่อ นวัตกรรม โสตทัศนอุปกรณ์ การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานที่สถาบันกำหนด ภายใต้กรอบแผนงาน และโครงการของสถาบัน

4) ปัญหาที่เป็นข้อค้นพบและความคาดหวังในอนาคต ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งการดำเนินงานยังไม่เป็นระบบเดียวกัน ขาดการเชื่อมโยง มีลักษณะต่างคนต่างทำ สื่อ วิธีการเผยแผ่ ยังขาดคุณภาพ ทำให้ผลที่เกิดขึ้นไม่ประสพผลดีเท่าที่ควร ผู้วิจัยเห็นว่าสถาบัน ส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย จากผลการวิจัยควรเป็นศูนย์กลางการบริหาร และการจัดการด้านการเผยแผ่ที่คณะสงฆ์ ส่วนราชการ องค์กรเอกชน สื่อมวลชน หรือฆราวาสที่มี ศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ เน้นมาตรฐานผลผลิตที่มี คุณภาพ

5) ในระยะต่อไปสถาบันควรดำเนินการฝึกอบรมวิทยากรด้านการเผยแผ่ ซึ่งเป็นครู - อาจารย์ และผู้สนใจโดยทั่วไปตามหลักสูตรของสถาบัน

6) ในระยะต่อไปสถาบันควรมีการผลิตสื่อ นวัตกรรม โสตทัศนอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ บริการในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับเด็ก นักเรียน นักศึกษา หรือประชาชน ทั่วไป

7) ในระยะต่อไปสถาบันควรมีการอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก นักเรียน นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

3. การพัฒนาหลักสูตรสถาบันส่งเสริมและเผยแผ่การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

1) หลักสูตรถวายเป็นความรู้หรือฝึกอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส และหลักสูตรถวายเป็นความรู้พระนักเผยแผ่และฆราวาส โครงสร้างกิจกรรมหรือรายวิชาที่ผู้วิจัยเสนอไว้ สามารถปรับให้เหมาะสมกับกลุ่มพระสงฆ์หรือฆราวาสที่เข้ารับการถวายเป็นความรู้หรือฝึกอบรมได้ โดยสถาบันควรศึกษาและจัดเตรียมให้มีหลักสูตรอื่น ๆ ตามหลักการนี้ เช่น ปรับเป็นหลักสูตร โดยมี การปรับเนื้อหาสาระ และจำนวนชั่วโมง สำหรับพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หรือระดับรองเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นต้น โดยดำเนินการได้ทั้งก่อนการได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ (Pre - Service) และในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ (In - Service) ตามหลักการจากผลการวิจัย โดยส่วนงานด้านการวิจัยและมาตรฐานของสถาบัน และส่วนงานฝึกอบรมและพัฒนา ร่วมเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

2) สถาบันควรพัฒนาระบบการถวายเป็นความรู้หรือฝึกอบรมทางไกล เป็นระบบการฝึกอบรมอิเล็กทรอนิกส์ (e - training) โดยจัดทำบทเรียนสำเร็จรูป (Modules) ในเรื่องที่มีความจำเป็นในการปฏิบัติงาน เช่น เรื่องมาตรฐานวัดดี นักเผยแผ่ที่ดี เป็นต้น เพื่อเป็นแบบให้มีการศึกษาปฏิบัติ และประเมินตนเอง สำหรับพระสังฆาธิการ และพระนักเผยแผ่ รวมทั้งผู้สนใจอื่น ๆ

3) สถาบันควรพัฒนาไปสู่ศูนย์วิชาการทางพระพุทธศาสนา ด้านวิชาการปฏิบัติธรรม ด้านการจัดกิจกรรมทางศาสนา และด้านวิปัสสนากรรมฐาน โดยจัดให้บริการในรูปแบบต่าง ๆ แก่พุทธบริษัท และผู้สนใจโดยทั่วไป

ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศ และในต่างประเทศ

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกายต่าง ๆ ในประเทศที่ประชาชนนับถือพระพุทธศาสนา เช่น ประเทศอินเดีย สาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น ศรีลังกา พม่า เป็นต้น

3) ควรมีการศึกษาผลการดำเนินงานของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่ได้รับการถวายความรู้หรือฝึกอบรมตามหลักสูตรของสถาบัน หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมไปแล้วเป็นเวลา 1 ปี

4) ควรมีการศึกษาผลการดำเนินงานของพระนักเผยแผ่หรือฆราวาสที่เป็นบุคลากรด้านการเผยแผ่ หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมไปแล้วเป็นเวลา 1 ปี